

**SECȚIUNEA I. EVOLUȚII ȘI PROCESE ISTORICO-CULTURALE:
PROMOVAREA VALORILOR ETNICE ȘI CONSOLIDAREA
SOLIDARITĂȚII CETĂȚENEȘTI/**

**MODELE ISTORICE ÎN DISCURSUL POLITIC POLONEZ
ÎN PRIMELE DECENII ALE SECOLULUI AL XVII-LEA
HISTORICAL PATTERNS IN POLISH POLITICAL DISCOURSE
IN THE FIRST DECADES OF THE 17TH CENTURY**

Valentin Constantinov,
dr. hab., profesor universitar,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”
ORCID: 0000-0001-9578-1134

CZU: 94(478)“16”:327(438)

Abstract

Polish society towards the end of the Middle Ages and the beginning of the modern era adopted the regime of noble democracy. This regime contained all the characteristics how we know about him. To achieve the goal, the leading elites of the country made use of disinformation, demagoguery and misappropriation of the truth. During that period, a system of very active correspondence developed between those who formed the conventionally called royal party and the opposition. They had an important role in the political struggle and the creation of a rather sophisticated political discourse. The country of Moldova entered in this system, and historical documents reveal a very important role that our country played in the Polish political discourse from the beginning of the 17th century.

***Key-words:** Moldavia, XVII Century, Political discourse, Stanisław Żółkiewski, modern diplomacy.*

Sistemul politic polonez de după refacerea regatului începând cu debutul secolului al XIV-lea a avut o evoluție destul de interesantă finalizând spre secolul al XVI-lea prin formarea unui sistem politic numit Republican – adică Rzeczpospolita. I s-a mai spus Republică Nobiliară, după cei care aveau drept de vot și participau la luarea deciziilor importante în Regat¹. Atunci când Europa Occidentală își căuta și ea propria identitate politică, polonezii și-au exersat una caracteristică anume lor. Spre deosebire de Occident unde Anglia optase pentru un fel de monarhie parlamentară în care prerogativele regelui erau clar definite începând încă din perioada Magna Charta, restul Europei, spre începutul secolului al XVII-lea, va ajunge la constituirea unor monarhii absolute, modelul cel mai elocvent fiind cel francez. Centrul Europei era reprezentat în epoca de sfârșit al Evului Mediu de două regate apostolice – maghiar și polonez. Ele vor avea o

¹ Michał Śliwa. *Democrația poloneză: idei - oameni - evenimente*, trad. din poloneză de Valentin Constantinov, Chișinău, 2016.

evoluție diferită. Regatul maghiar va pieri între 1526-1541, iar cel polonez va evolua spre formele acestei Republici Nobiliare. Problema dinastică a fost una dintre cele care au definitivat o evoluție sau alta. Sfârșitul dinastiei arpadiene a generat o mare criză în rândul nobilimii maghiare, divizată și care a căutat să-și promoveze propriul său candidat. De vreme ce Ungaria avea să treacă de-a lungul secolului al XIV-lea prin experiența domniei Angevinilor², intrând mai apoi în sfera intereselor imperiale odată cu Sigismund de Luxembourg³, Polonia a acceptat instaurarea dinastiei Jagiellone. Încercarea extinderii asupra Ungariei a autorității dinastiei Jagiellone odată cu domnia lui Vladislav de Jagiello, mort în 1444 la Varna⁴ s-a încheiat într-o primă etapă cu eșec. Epopeea Corvinilor ca guvernatori și apoi regi a Ungariei, s-a încheiat și ea în 1491, odată cu moartea lui Matia Corvinul și instaurarea din nou a autorității Jagiellonilor. Toate acestea au generat o uriașă criză a continuității, au încurajat elementele locale ale nobilimii, care spre începutul secolului al XVI-lea vor ajunge să fie dominanți în numele mai degrabă a anarhiei și ale apărării propriilor sale privilegii. Actul Unio Trium Nationum sau Tripartitul lui Werböczy din 1517, avea să consfințească această stare de fapt.

Spre deosebire de Regatul Ungariei, cel polonez a fost mult mai stabil în ceea ce privește trăinicia dinastiilor. După experiența „nefericită” a guvernării Poloniei de către Ludovic de Anjou 1370-1382, prin Uniunea de la Krowo din 1385, în Polonia începe domnia Jagiellonilor⁵. Aceștia și-au extins autoritatea și asupra Marelui Ducat al Lituaniei, constituit și el la mijlocul secolului al XIV-lea. Totuși, chiar și așa nobilimea poloneză și-a afirmat rând pe rând pretențiile sale pentru supremație în diferite manifestări, care au limitat și pretențiile regilor la o autoritate mai mare. Așadar, începând cu 1385, anul Uniunii de la Krowo, în linii mari dinastia Jagiellonă va supraviețui în Polonia până în 1572. În această perioadă, s-a mai produs și Unirea de la Lublin prin care Marele Ducat al Lituaniei s-a unit cu Coroana și astfel s-au constituit Rzeczpospolita Obójga Narodów, adică Republica celor două Națiuni (Poloneză și Lituaniană). Odată cu urcarea lui Henric de Valois⁶, nobilii polonezi l-au pus să semneze niște obligații prin care prerogativele regale erau și mai mult limitate. Încoronat pe 21 februarie 1574, pe 18 iunie 1574 a părăsit Polonia în secret pentru a se întoarce în Franța pentru a deveni rege acolo. Când a

² Carol Robert de Anjou (1301/1308-1442). Deși a fost ales rege al Ungariei și-a impus autoritatea de abia în 1308. În 1442, odată cu urcarea în scaun a lui Ludovic cel Mare fiul lui Carol Robert, în Ungaria și Transilvania au izbucnit noi nemulțumiri. Între cei invocați ca „infideles” a apărut atunci și Bogdan din Cuhea, viitorul Bogdan întemeietorul al Statului Moldovenesc independent.

³ Rege al Ungariei (1387-1437). Rege peste mai multe regate, ajungând apoi și împărat roman, și-a dedicat cariera mai mult intereselor europene, decât celor strict ale Regatului Ungariei.

⁴ Vasile Mărculeț. *Bătălia de la Varna (10 noiembrie 1444) oglindită în relatarea contemporană a lui Zotikos Paraspondylos*, în „Transilvania”, nr.4-5, 2016, p.76-83.

⁵ Małgorzata Duczmał. *Jagiellonowie – leksykon biograficzny*, Poznań, 1996.

⁶ Despre el vezi monografia semnată de Stanisław Grzybowski, *Henryk Walezy*, Warszawa, 1980.

existat pericolul ca rege al Poloniei să devină Maximilian II Habsburg, polonezii agitați de Jan Zamoyski au ales ca rege pe fiica lui Sigismund cel Bătrân, Anna Jagiello. În urma căsătoriei cu Ștefan Batory⁷, acesta din urmă va deveni Iure uxoris rege al Poloniei – bărbatul reginei. A fost încoronat la 1 mai 1576 și a fost rege până la 12 decembrie 1586. O nouă ruptură s-a și produs peste un an, când din nou regele murea fără urmași, iar urcarea lui Sigismund al III Waza suedez, care pe linie maternă se trăgea și el din Jagielloni. Din nou, habsburgii și-au înaintat pretențiile sale la tronul Poloniei și din nou această încercare s-a terminat cu insucces. Otomanii nu-și doreau un adversar într-o zonă în care până nu demult trăiau prieteni, iar noua conjunctură pe plan intern avea să sporească și mai mult importanța celui care a contribuit decisiv la urcarea lui Sigismund al III – lea în scaun⁸.

O confruntare între cei doi: marele hatman Jan Zamoyski și Sigismund al III-lea⁹ a polarizat societate și doar moartea marelui hatman în 1605, a pus capăt aceluși conflict, dar l-a declanșat pe celălalt. Rokoszul- răscoala lui Mikołaj Zebrzydowski în 1606-1607 a fost o probă de afirmare a nobilimii care nu era de acord cu politica de consolidare a puterii regelui¹⁰. S-a ajuns chiar la o confruntare militară care deși câștigată de rege așa și nu a dus la reformele atât de mult așteptate și necesare pentru regat. Prin urmare, s-a constituit un sistem politic specific în care nobilimea, cel puțin o parte considerabilă din ea, îi contesta în continuare regelui mai multe prerogative și îi cerea obligativitatea numirii în funcțiile vacante a noilor persoane. De partea cealaltă, regele folosea situația sa pentru a nu permite consolidarea opoziției, iar dacă în anumite situații putea să nu numească în locurile vacante anumite persoane, fie făcea uz de această practică, fie numea în locurile vacante persoane care nu se bucurau de un mare prestigiu din partea nobilimii, fie nu mai erau în stare să ocupe poziții active în viața politică. Este și cazul funcției de mare hatman care a rămas vacantă de la 1605, anul morții lui Jan Zamoyski și 1618, anul numirii în funcție a lui Stanisław Żółkiewski în funcția de mare hatman.

Sistemul politic constituit în acea perioadă consta dintr-un circuit în care erau luate în dezbateri cele mai stringente probleme cu care se confrunta societatea poloneză la moment. Regele avea niște curteni pe care îi trimitea în locurile unde trebuiau să se constituie seimicurile, adunări regionale ale nobilimii unde propunea niște instrucții cu privire la acele subiecte care urmau a fi luate în dezbateri în cadrul

⁷ Jerzy Besala. *Stefan Batory*, Poznań, 2010.

⁸ Henryk Wisner. *Zygmunt III*, Wrocław, 1991.

⁹ Despre rivalitatea lor vezi: Sławomir Leśniewski. *Jan Zamoyski. Hetman i polityk*, Warszawa, 2008.

¹⁰ În rândul bogatei literaturi cu privire la răscoala nobilimii împotriva regelui semnalăm aici: Henryk Wisner, *Rokosz Zebrzydowskiego albo sandomirski: cezura czy epizod z dziejów walk politycznych początku XVII wieku*, în „Kwartalnik Historyczny”, 1983, nr.3, p.527-539.

seimurilor. Desigur că aceste intenții erau foarte des evocate în prealabil, iar nobilimea poloneză se angrena încă de la bun început în discuțiile deseori aprinse asupra unor probleme stringente apărute pe parcurs, dezvoltându-se un gen epistolar de-a dreptul impresionant. La o simplă aruncare de privire vom găsi aici un nivel destul de înalt al retoricii, argumentului și mai ales trimiterea la modelul istoric¹¹.

Desigur, că deschiderea numeroaselor școli în spațiul polonez încă odată cu declanșarea Contrareforme a dus la frecventarea acestora de numeroase persoane, desigur, exemplele istorice, studiul limbii latine, retorica erau cursurile cele mai întâlnite în asemenea instituții¹².

Este perioada în care lumea se întoarce la antichitatea clasică, unde găsește modele de tot felul: artistice, morale sau de comportament. Evocarea exemplelor din această perioadă, pe de altă parte, ne arată nivelul de instruire din acele școli. Școlile care în aceste medii devin să spunem așa „generale”. Ele sunt frecventate de nobilii polonezi, pentru că trimiterea la antichitatea clasică este un procedeu firesc. Ea este cunoscută să spunem așa nu numai de către „oratori”, dar și de către public. Trebuie să adăugăm aici și faptul că aceste școli – „colegii iezuite” au fost frecventate și de către marii noștri „intelectuali” și mari boieri. Iar între aceștia, desigur, Grigore Ureche și Miron Costin ocupă un loc de frunte¹³.

În cadrul unor asemenea dezbateri erau abordate problemele stringente ale statului, iar nivelul discuțiilor și argumentelor este de-a dreptul copleșitoare. Cu privire la armată și la modul de a duce un război, invocând exemplul din cel de-al Doilea Război Punic (218-202 î.H.)¹⁴, Stanisław Żółkiewski arăta că romanii au câștigat în fața cartaginezilor doar după ce au transferat operațiunile militare pe teritoriul Cartaginei:

„mieli Rzymianie Secundum bellum Punicum przez lat czternaście, w Włoskiej Ziemi z Annibalem. Było bitew nie malo *alternante fortuna*, przecię nie mógł być koniec asz wojnę do Cartaginy przenieśli. Controwertował Fabius z Scipionem w Senacie długo o tym jeśli że było wojsko rozdzielić. Fabius starszych za sobą pociągał którego rozumienie było Rzymu nie odstępować i ukazując i tu chować wojsko, i tam jako rzecz niebezpieczna. Przecie jednak mądry Senat sędł za Scipiową sententią i wyprawił go do Afryki *ad oppugnandam* Cartaginem i tak

¹¹ Despre sistemul politic din timpul domniei lui Sigismund al III-lea și Władysław al IV-lea Waza vezi: Henryk Wisner, *Rzeczpospolita Wazów. Czasy Zygmunta III i Władysława IV*, Warszawa, 2002.

¹² Pentru noua Europă în care apar noi tendințe modernizatoare vezi: Andrei Oțetea, *Renașterea și Reforma*, București, 1941.

¹³ Petre P. Panaitescu. *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin*. În „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, tom.IV, mem.4, 1925.”

¹⁴ Războaiele punice (cartaginezilor romanii le ziceau puni) au fost descrise de autorul antinc Polibi

imposita necessitate Hannibalowi wrócenia się z Włoskiej Ziemi do bronienia ojczyzny. I tak się zakończyła prędko wojna”, adică: „Au avut romanii al doilea război punic peste paisprezece ani în Țara Italiei cu Anibal. Au fost multe bătălii cu succes schimbător, până când nu s-a mutat războiul în Cartagina. Se contrazicea Fabius¹⁵ cu Scipio¹⁶ cu privire la faptul cum armata ar trebui să se împartă. Fabius pe cei mai în vârstă se străduia să-i ia după el, ideea era ca Roma să nu o părăsească și acolo aveau să păstreze armata, iar dacă ar împarte-o ar fi un lucru periculos. Dar Senatul înțelept a mers după părerea lui Scipio și l-a trimis în Africa să atace Cartagina și așa l-a obligat pe Hanibal să se întoarcă din Țara Italiei pentru apărarea patriei. Și așa războiul s-a încheiat repede”¹⁷.

În 1618, între opoziția regală și suveran s-a produs o nouă încordare a relațiilor. În funcțiile cheie au fost numite persoane înaintate în vârstă și bolnave, între care în funcția de mare hatman al Coroanei a ajuns Stanisław Żółkiewski, care până atunci a fost hatman de câmp. În luarea de cuvânt în fața seimului marele hatman proaspăt numit a luat în discuție toate chestiunile legate de situația în care s-a pomenit Republica Polono-Lituaniană la sfârșitul celui de-al doilea deceniu al secolului al XVII-lea. Între problemele bine articulate la acea oră, Moldova juca un rol important.

Încă de la sfârșitul secolului al XVI-lea, în urma unor acțiuni energice, polonezii restabileau influența lor în Moldova și o aduceau practic la cel mai înalt nivel pe care polonezii au avut-o vreodată aici. Dualitatea suzeranității polono-otomane a durat practic din 1595 și până în 1611, când domnul de atunci, Constantin Movilă¹⁸, împreună cu curtea sa și persoanele apropiate din rândul marii boierimi s-au retras în Polonia. În linii mari se credea atunci că în scurt timp polonezii vor restabili autoritatea lor în Moldova, dar acest lucru așa și nu s-a întâmplat. Lupta pentru restabilirea Movileștilor în scaun a durat până în vara 1616¹⁹, când cei doi fii ai lui Ieremia Movilă care mai erau în viață, Bogdan și Alexandru, au fost turciți împreună cu mama lor, ambițioasa doamnă Elisabeta²⁰. Eșecul campaniei

¹⁵ Quintus Fabius Maximus Cunctator sau Quintus Fabius Maximus Verrucosus, descendent dintr-un neam vestit roman al patricienilor. Spre deosebire de Scipio susținea o politică mai puțin activă împotriva lui Hanibal. Pentru acțiunile sale prudente a fost numit Cunctator – adică o persoană care are obiceiul de a amâna acțiunea, adesea din lene..

¹⁶ Generalul roman care l-a învins pe conducătorul cartaginezilor Hanibal.

¹⁷ Polska Akademia Nauk. Biblioteka Kórnik (în continuare BK), nr.525, f.7

¹⁸ Despre acest domn vezi o scurtă notă în Gh. Bodeanu, *Constantin Movilă*, în *Domnii Țării Moldovei*, volum ed. de Demir Dagnev, Chișinău, Civitas, 2005, p.158-160.

¹⁹ Partida susținătoare a lui Alexandru Movilă a fost înfrântă în bătălia de la Drăgșani: Valentin Constantinov, *Bătălia de la Drăgșani din vara anului 1616 și conjunctura diplomatică în jurul acesteia*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, 2013, nr.2, p.8-18.

²⁰ Despre Elisabeta Movilă vezi N. Iorga. *Doamna lui Ieremia vodă*, în „Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii istorice”, Seria II, tom. XXXII, 1910, p. 1019-1077; Valentin

moldovenești s-a datorat și refuzului oficialităților poloneze de a le acorda ajutor Movileștilor și partidei lor susținătoare din care făceau parte neamurile Potocki²¹, Wiśniowecki²², Korecki²³, iar din 1620 și cei din neamul Przerembski²⁴. Polonezii și-au dat seama atunci că mai important era frontul moscovit, unde Vladislav al IV-lea mai spera să ocupe tronul acelei țări, iar lupta pe două fronturi nu era una care putea să aducă succes.

Interesant este faptul că atunci când Polonia renunța în a mai sprijini Movileștii în scaunul Țării Moldovei, asupra ei s-a abătut o altă problemă – cea a incursiunilor tătărești. Acestea din urmă de regulă erau direcționate spre Polonia pe așa zisul „drum moldovenesc”²⁵. De partea cealaltă, cam în aceeași perioadă ating apogeul și incursiunile cazacilor în teritoriile otomane. Încercările de a soluționa problema s-a lovit de intransigența părților implicate în conflict. Otomanii ca putere suzerană susțineau aspirațiile tătarilor care cereau un fel de tribut de la polonezi. Pentru polonezi chestiunea tributului era una principială. Tribut, din punctul lor de vedere, plăteau doar popoarele dependente – a se înțelege că în această categorie erau incluși și românii. Așadar sub nici o formă polonezii nu puteau accepta plata tributului. De partea cealaltă, totuși pentru a-i îmbuna pe tătari câteodată polonezii le trimiteau acestora bunuri materiale sau chiar și bani, numai că în limbaj diplomatic acestea purtau denumirea de cadouri. Important de remarcat și faptul că

Constantinov, *Korespondencja Elżbiety Mohyły ze Leonem Sapiechą*, în *Sapiehowie w dziejach dawnej Rzeczypospolitej i ziem polsko-litewskich XVI-XIX wieku*, Opole, 2018, 35-44

²¹ Stefan Potocki era căsătorit cu Maria Movilă comandantul armatei poloneze din 1612 care a încercat să-l restabilească pe Constantin Movilă în scaun. Valentin Constantinov. *Bătălia de la Cornul lui Sas din anul 1612. Cauze, desfășurare și consecințe*. În: „Carpica”, Complexul muzeal „Iulian Antonescu” – Bacău, XLIII (2014), p.51-79.

²² Michał Wiśniowecki a fost căsătorit cu Irina/Raina Movilă. El a murit în Iași în prima parte a lui 1616, fiind bănuieți că a fost otrăvit în timpul împărțășaniei de un preot ortodox grec. A fost unul dintre organizatorii campaniei din 1615-1616, cu scopul de a-l urca pe scaun pe cumnatul său Alexandru Movilă: Pentru această campanie vezi Valentin Constantinov. *Trei bătălii într-un an: Fântâna lui Păcurar, Tătăreni și Drăgșani sau o nouă pagină în istoria Moldovei (toamna anului 1615-vara anului 1616)*. I *Bătălia de la Fântâna lui Păcurar*, în *Cohorta*”, 2018, nr.1, p.34-44; și Idem, II. *Bătălia de la Tătăreni*, „Cohorta”, 2020, nr.1, p.28-45.

²³ Samuel Korecki s-a căsătorit în 1616 cu Ecaterina Movilă. După bătălia de la Drăgșani ambii au căzut prizonieri, reușind să scape peste un an. Korecki printr-o evadare spectaculoasă din Edi Kuli, iar Ecaterina după ce a fost răscumpărată din robia tătărească: Valentin Constantinov. *Lupta pentru moștenirea averii Movileștilor din Polonia și testamentul Ecaterinei Movilă Korecki din 1618*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, 2021, nr.3-4, p.40-59.

²⁴ Maximilian Przerembski s-a căsătorit cu a patra fiică a lui Ieremia și Elisabeta Movilă, Ana.

²⁵ Władisław Czapliński. *Sprawa najazdów Tatarskich na Polskę w pierwszej połowie XVII w.*, „Kwartalnik Historyczny”, LXX (1963), nr. 3, p. 713-720, p. 714. Recenzie la lucrarea lui Maurycy Horn *Chronologia i zasięg najazdów Tatarskich na ziemie Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1600-1647*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, VIII, 1962, cz.1, p. 3-71

tătarii se obișnuiau să trimită solii dese în Polonia ca să primească aceleași cadouri, iar corespondența diplomatică atenționează acest fapt²⁶.

Problema deținătorului tronului Moldovei de asemenea deseori apărea în corespondența atât între turci și polonezi, cât și în corespondența în cadrul șlahtei poloneze. Așadar toate aceste probleme trebuiau luate în discuție la seim. În discursul său, Stanisław Żółkiewski ia rând pe rând toate problemele care s-au abătut asupra Rzeczpospolitei la acea oră.

Așadar el propune ca operațiunile militare să se ducă pe teritoriul adversarului. Acest principiu va fi de altfel aplicat și în cazul celor două bătălii unite într-un singur război polono-otoman din 1620-1621. Pentru polonezi problemele iscate pe plan internațional sunt legate între ele. Problemele care veneau dinspre Moscova au pornit din cauza oamenilor samavolnici și din cauza neorânduiriilor care existau în statul polono-lituanian. Propunea să-l trimită pe principele Vladislav și astfel să-i includă pe moscoviți în sfera sa de influență. Tătarii le sunt dușmani și asta au arătat-o odată prin pustiirea Ucrainei. La sejmul precedent a și propus să li se dea cadouri și prin acest gest să salveze sufletele umane. Așadar, chiar dacă problema succesiunii la tronul Moldovei a fost tranșată dramatic în vara lui 1616, o altă problemă avea să se abată în cadrul relațiilor polono-otomane – cea a incursiunilor tătarilor și cazacilor, unindu-se într-o singură problemă realitățile de pe un teritoriu mult mai vast.

Referindu-ne strict la problemele din relațiile moldo-polone acestea sunt etalate în contextul relațiilor politice pe care Rzeczpospolita le avea cu vecinii săi. Pentru a avea pace cu tătarii trebuiau stabilite relații de bună vecinătate cu turcii, iar aceștia îi vor forța pe tătari să nu atace teritoriile Rzeczpospolitei. În acele condiții însă acest lucru era greu de pretins de la turci, atâta timp cât cazacii zaporozjeni atacau permanent teritoriile otomane, pricinuindu-le pierderi enorme. Informația că o parte din „acei lotri” nu ascultă de Republică și Rege și că au atacat Moldova se leagă de alte informații din această perioadă despre problemele pe care cazacii le produceau în Moldova în acea perioadă²⁷. Mai mult decât atât expresia „kto to znasz prywatnach zcierpieć może kiedy mu urzędnika z jego majątności wyrzucają (pe cine din particulari îl știi, care ar suporta ca pe funcționarul lui să-l scoată din scaun din moșia lui)”²⁸ ar indica fie faptul că acel „funcționar” era echivalat fie cu vreun dregător local, fie chiar cu domnul țării, Radu Mihnea, despre care știm că a avut ceva probleme cu o răscoală a moldovenilor împotriva lui chiar

²⁶ Valentin Constantinov, Wpływ najazdów tatarskich i kozackich na sytuację Mołdawii w czasach pierwszego gospodarstwa Stefana Tomszy II (1613-1614), „Najświejsza Rzeczypospolita. Studia ofiarowane Andrzejowi Strojnowskiemu”, pod redakcją Małgorzaty Durbas, Częstochowa, 2019, p.447-455.

²⁷ Radu Mihnea

²⁸ BK 325, f.15

în 1618, și despre care am bănuț că răsculații, care aveau și un domnișor de-al lor, s-ar fi bucurat de sprijinul cazacilor zaporojeni. Deși arată el, „tego Tyrana boli że się na jego holdownika rzucono i provinciã jego wojują (Pe acel Tiran²⁹ îl doare că pe vasalul lui l-au detronat și îi pustiesc provincia)”.³⁰

Stanisław Żółkiewski arăta că permanent a fost pentru a nu se permite nici un pericol care să vină dinspre Moldova. Aduce aminte despre domnia lui Ștefan Tomșa care pentru polonezi era „zły człowiek Tomsza i wielki nasz nieprzyjaciel (omul rău Tomșa și marele nostru dușman)”. Din cele relatate ar rezulta că anume Żółkiewski a pregătit complotul împotriva lui Tomșa realizat în toamna lui 1615 și care s-a finalizat cu Bătălia de la Fântâna lui Păcurar în care răsculații au fost învinși:

„I życzyłem go ja zbyć i tam w Wołoszech przeciw niemu podniostł praktyki i in summa już się byli wszyscy zprzysięgli na przeciwko niemu na wojnę by byli tak uczynieli jakom radził ja już by go byli zbyli, bo nona Septembrie mieli go zabić, jakoż mieli i na to pogodę bo go odwiedli byli do Pasieki gdzie zawsze jeździł w sobotkę gładzić się i tam gdy się tak opił że usnął i chcieli go mlodsi zabić, ale drudzy starsi odradzieli mówiąc choć jaki taki Pan zły non contaminemus manus nostras, a dawszy mu pokój nazajutrz do niego skupiwszy się napisali aby z Państwa dobrowolnie zjachał, a on co uczynił do pieniędzy się udał i spraktykowawszy miasto Jasy i piechotę znowu utwierdził państwo swoje i niemało panów dał pościnać, ale i to nie pomogło by było przecie by im nie przeszkodzono iuż bym ja był w to potrafil jakoby był Tomsza zniesiony, ale nie tym sposobem żebym miał Ojczyźnie zatrudniać (Și mi-am dorit să fie omorât și acolo în Moldova împotriva lui am pregătit teren și în total toți deja au jurat împotriva lui la război și dacă ar fi făcut cum am zis eu ar fi scăpat de el, căci la 9 septembrie aveau să-l omoare și aveau și timpul pentru aceea, căci l-au vizitat la prisacă unde permanent pleca sâmbăta șz se dreagă, și acolo când atât de mult a băut încât a adormit. Și au dorit cei mai tineri să-l omoare, iar alții mai în vârstă au respins ideea, zicând, deși este așa de rău Domn, nu ne vom păta mâinile noastre, și dându-i pace, dimineața au mers la el și au scris ca să plece de bunăvoie din scaun, iar el ce-a făcut, a căutat la bani și agitând orașul Iași și infanteria, din nou și-a consolidat domnia și mulți pani a dat să-i omoare, dar și asta nu i-a ajutat căci dacă nu i-ar fi împiedicat, eu deja am reușit ca Tomșa să fie detronat, dar nu în așa mod ca să fac probleme Patriei)”.³¹

²⁹ Sultanul turc

³⁰ BK, 325, f. 15.

³¹BK, 325, f.15-16. Aici este vorba despre evenimentele petrecute în timpul Bătăliei de la Fântâna lui Păcurar din 1615: Despre această bătălie vezi: Valentin Constantinov. *Trei bătălii într-un an: Fântâna lui Păcurar, Tătăreni și Drăgșani sau o nouă pagină în istoria Țării Moldovei (toamna anului 1615 – vara anului 1616).I. Bătălia de la Fântâna lui Păcurar...*

Despre campania lui Jakub Potocki, care l-a așezat în scaun pe Constantin Movilă³², marele hatman spune că i-a dorit doar binele, deoarece „Pan Jakub Potocki wybierał się do Wołoch chcąc zpychać syna Siemionowego z Państwa ganielem to że to drugiem udało się dobrze, a to chwala Bogu nic źle było padło do czasu (Când Jakub Potocki a mers în Moldova, dorind să-l scoată pe fiul lui Semion din scaun m-am mulțumit că totul a ieșit bine și slavă Domnului, nu a căzut nimic rău până la un moment)”³³. De fapt atunci în Țara Moldovei s-a fost o situație destul de interesantă. Este vorba despre luptele pentru domnie între cele două ramuri ale Movileștilor. Cât timp Ieremia Movilă a fost sănătos domnia în Țara Moldovei apărea ca una stabilă. Lucrurile s-au schimbat însă atunci când Ieremia Movilă s-a îmbolnăvit, iar în așteptarea morții lui, regele a venit cu o propunere care avea să zdruncine toate acordurile anterioare, începând cu cele din 1597 încheiate cu turcii. Așadar, însuși regele a propus ca în locul lui Ieremia Movilă în scaun să urce nu fiul acestuia, Constantin, ci fratele lui Ieremia, Simion. Raționamentul era că fiul lui Ieremia, Constantin, era prea tânăr pentru a fi domn peste o țară aflată la margine și unde trebuia să domnească cineva cu experiența necesară³⁴.

Această tranzacție nu putea să nu aibă loc fără o consultare prealabilă a elitelor din Țara Moldovei: Movileștii dar și Stroiceștii aveau indigenat polonez³⁵. Iar corespondența din preajma anilor 1605-1606 nu puteau să ocolească acest subiect la care înșiși boierii ar fi susținut propunerea regelui. Un domn cu experiență și care ar fi continuat această linie de oscilare între marile puteri asigurând prosperitate și bunăstare țării ar fi fost cum se poate de binevenit. De partea cealaltă, un domn neexperimentat n-ar fi fost mai puțin dorit pentru mare boierime, care s-a deprins cu sistemul politic polonez și care sistem în linii mari a funcționat în timpul domniei lui Ieremia Movilă.

Moartea lui Ieremia Movilă coincide cu perioada când în Polonia a izbucnit rokoszul lui Zembrzydowski. Astfel pe de o parte moldovenii au făcut așa cum s-au înțeles cu regele în 1605, adică l-au urcat în scaun pe Simion Movilă, iar pe de altă parte odată cu moartea acestuia produsă pe neașteptate, de altfel Miron

³² Se are în vedere disputa pentru tron între Mihăilaș Movilă, fiul lui Simion, și Constantin Movilă, fiul lui Ieremia din 1607, terminată cu victoria lui Constantin tocmai datorită susținerii rudelor sale. Vezi și descrierea lui Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, 2006, p.146.

³³ BK, 325, f.16.

³⁴ Valentin Constantinov. *Țara Moldovei în cadrul relațiilor internaționale 1611-1634*, Iași: Demiurg, 2014.

³⁵ Zygmunt Wdowiszewski. *Regesty przywilejow indygenatu w Polsce (1519-1793)*, Buenos-Aeres-Paryz, 1971; Ieremia Movilă și Luca Stroici au primit indigenatul în 1593. În 1596, indigenat vor primi frații lor, Gheorghe Movilă, Simeon Movilă și Simeon Stroici. Următorul val de indigenate va fi abia peste 11 ani, în 1607.

Costin ne-a lăsat în cronică să presupunem că el ar fi fost otrăvit³⁶, lucrurile au luat-o razna și în Moldova.

După domnia lui Simion Movilă și fiii acestuia aveau dreptul la domnie în Țara Moldovei, de altfel la fel ca și în Țara Românească, unde Simion a domnit puțină vreme. Din câte ne dăm seama confruntarea dintre veri: Constantin și Mihailaș a fost de scurtă durată și s-a tranșat prin bătălia de la Ștefănești, unde așa cum arăta și Miron Costin au învins susținătorii lui Constantin Movilă, care : „Marginile Țării Leșești mai toate erau tot de oamenii lui Constantin vodă, cumnați domni mărgineni”, iar cum au înțeles de ceea ce s-a întâmplat „au purcesu singur Vișniovețchi li cu câțiva din Potocești cu oști asupra lui Mihailaș vodă”.

Ca un susținător al ramurii lui Simion Movilă, Stanisław Żółkiewski arată că a avut ceva rezerve față de acele acțiuni și doar hazardul a făcut ca asupra Rzeczpospolitei să nu se abată probleme mai mari.

Despre campania din 1612 a lui Ștefan Potocki spunea că a fost împotriva acelei campanii deși izvoarele păstrate denotă cu totul altceva³⁷. După toate probabilitățile acea campanie care a produs țării mari pagube din cauza reacției lui Ștefan Tomșa al II-lea, s-a hotărât să fie pusă pe seama anume a acelor relații de rudenie pe care Ștefan Potocki le-a avut cu neamul lui Ieremia Movilă și încă pe seama acțiunilor de samavolnicie care erau specifice în acea epocă mai ales magnaților polonezi: „Znowu kiedy Pan Stephan Potocki teraz swieżo do Wołoch ieżdżił opponowałem się temu. W.K.M. zakazował, ale isz u nas quod libet licet nie pomogło nic, do wciągnięcia Pana Potockiego, a teź temerarios ausus temerarii secuti sunt effectus (Din nou când Ștefan Potocki acum proaspăt a intrat în Moldova m-am opus. MS Regele a interzis, dar la noi fiecare face ce vrea, nu a ajutat nimic de la intrarea Panului Potocki și de asemenea aventurile nesăbuite au fost urmate de rezultate nesăbuite)”³⁸. Se știe de altfel, că acea campanie s-a pregătit cu știrea, binecuvântarea și participarea îndeaproape a celor doi diriguritori ai statului polonez: regele Sigismund III Waza și Stanisław Żółkiewski³⁹. După eșecul lui Ștefan Potocki și prioritatea pe care polonezii în direcția Moscovei, Sigismund al III-lea pentru a nu strica relațiile cu otomanii, a dezavuat această campanie. Același lucru a fost trecut și pe agenda diplomatică a polonezilor: regele nu a știut nimic, iar întreaga campanie a fost realizată pe seama principilor de la graniță. Au fost întocmite și niște scrisori din care ar reieși că regele le-a interzis lui Ștefan Potocki și oștenilor săi să intre în Moldova. În același timp, pe lângă faptul că la campanie

³⁶ Miron Costin. *Letopisețul Țării Moldovei*, p.146.

³⁷ Valentin Constantinov. *Bătălia de la Cornul lui Sas din anul 1612. Cauze, desfășurare și consecințe*, p.51-79.

³⁸ BK, 325, f.16.

³⁹ A se vedea studiul nostru despre Bătălia de la Cornul lui Sas.

a participat armata kwartei, care era înrolată oficial și asculta direct de rege și hatmanul de câmp (în lipsa celui al coroanei), s-au păstrat și altele din care reiese că detaliile campaniei au fost luate în dezbatere și că de această campanie știau atât hatmanul de câmp, Stanisław Żółkiewski, cât și regele însuși.

Această practică se încadra în strategiile politice existente la acea oră. Să nu uităm nici de faptul că ne aflăm deja în perioada în care se constituie diplomația modernă când se spune una, se intenționează alta și se face a treia.

Prin urmare, discursul politic într-o societate ca cea poloneză, în sec. al XVII-lea, în care se întâlnesc toate caracteristicile unui regim democratic trebuie să facă față numeroaselor provocări. Și așa cum nimic nu era perfect atunci, ca și în regimurile democratice moderne, demagogia și distorsionarea mesajului politic juca și joacă un rol foarte important. Deputații convocați la seimuri trebuiau convingși de dreptatea unei sau altei opțiuni. Aceleași lucruri erau valabile când venea vorba, bunăoară, de Țările Române și în special de Țara Moldovei. Cu atât mai importante sunt aceste exemple pe care le-am arătat aici ca să vedem și să ne convingem că într-un secol îndepărtat găsim aproape toate caracteristicile a ceea ce numim astăzi viață politică și regim democratic.

Bibliografia:

Izvoare manuscrise:

Polska Akademia Nauk, Biblioteka Kórnik, nr.525, f.7

Izvoare publicate:

Miron Costin. *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. Tatiana Celac, Chișinău, 2006, p.146.

Studii:

1. Besala Jerzy. *Stefan Batory*, Poznań, 2010.
2. Bodeanu Gh. *Constnantin Movilă*. În: *Domnii Țării Moldovei*, volum ed. de Demir Dragnev, Chișinău: Civitas, 2005, p.158-160.
3. Constantinov Valentin. *Bătălia de la Cornul lui Sas din anul 1612. Cauze, desfășurare și consecințe*. În: „Carpica”, Complexul muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău, XLIII (2014), p.51-79.
4. Constantinov Valentin. *Bătălia de la Drăgșani din vara anului 1616 și conjunctura diplomatică în jurul acesteia*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 2013, nr.2, p.8-18.
5. Constantinov Valentin. *Korespondencja Elżbiety Mohyły ze Leonem Sapiechą*. În: *Sapiehowie w dziejach dawnej Rzeczypospolitej i ziem polsko-litewskich XVI-XIX wieku*, Opole, 2018, 35-44
6. Constantinov Valentin. *Lupta pentru moștenirea averii Movileștilor din Polonia și testamentul Ecaterinei Movilă Korecki din 1618*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 2021, nr.3-4, p.40-59.
7. Constantinov Valentin, *Țara Moldovei în cadrul relațiilor internaționale 1611-1634*, Iași, Demiurg, 2014.
8. Constantinov Valentin. *Trei bătălii într-un an: Fântâna lui Păcurar, Tătăreni și Drăgșani sau o nouă pagină în istoria Moldovei (toamna anului 1615-vara anului 1616). I Bătălia de la Fântâna lui Păcurar*. În: „Cohorta”, 2018, nr.1, p.34-44;

9. Constantinov Valentin. *Trei bătălii într-un an: Fântâna lui Păcurar, Tătăreni și Drăgșani sau o nouă pagină în istoria Moldovei (toamna anului 1615-vara anului 1616)*, II. Bătălia de la Tătăreni. În: „Cohorta”, 2020, nr.1, p.28-45.
10. Constantinov Valentin, Wpływ najazdów tatarskich i kozackich na sytuację Mołdawii w czasach pierwszego gospodarstwa Stefana Tomszy II (1613-1614), ”Najświeższa Rzeczypospolita. Studia ofiarowane Andrzejowi Strojnowskiemu”, pod redakcją Małgorzaty Durbas, Częstochowa, 2019, p.447-455.
11. Czapliński Władisław. *Sprawa najazdów Tatarskich na Polskę w pierwszej połowie XVII w.*, „Kwartalnik Historyczny”, LXX (1963), nr. 3, p. 713-720, p. 714.
12. Duczmał Małgorzata. *Jagiellonowie – leksykon biograficzny*, Poznań, 1996.
13. Grzybowski Stanisław. *Henryk Walezy*, Warszawa, 1980.
14. Horn Maurycy, *Chronologia i zasięg najazdów Tatarskich na ziemię Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1600-1647*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, VIII, 1962, cz.1, p. 3-71
15. Iorga N. *Doamna lui Ieremia vodă*. În: „Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii istorice”, Seria II, tom. XXXII, 1910, p. 1019-1077;
16. Leśniewski Sławomir. *Jan Zamoyski. Hetman i polityk*, Warszawa, 2008.
17. Mărculeț Vasile. *Bătălia de la Varna (10 noiembrie 1444) oglindită în relatarea contemporană a lui Zotikos Paraspondylos*. În „Transilvania”, nr.4-5, 2016, p.76-83.
18. Oțetea Andrei. *Renașterea și Reforma*, București, 1941.
19. Panaitescu Petre P. *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin*. În: „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, tom.IV, mem.4, 1925.”
20. Śliwa Michał. *Democrația poloneză: idei – oameni – evenimente*, trad. din poloneză de Valentin Constantinov, Chișinău, 2016.
21. Wdowiszewski Zygmunt. *Regesty przywilejow indygenatu w Polsce (1519-1793)*, Buenos-Aeres-Paryz, 1971
22. Wisner Henryk. *Rokosz Zebrzydowskiego albo sandomirski: cezura czy epizod z dziejów walk politycznych początku XVII wieku*. În: „Kwartalnik Historyczny”, 1983, nr.3, p.527-539.
23. Wisner Henryk. *Rzeczpospolita Wazów. Czasy Zygmunta III i Władysława IV*, Warszawa, 2002.
24. Wisner Henryk. *Zygmunt III*, Wrocław, 1991.